

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีว่าเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศชาติ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน และกระทรวงสาธารณสุขมีบทบาทหน้าที่โดยตรงต่อการดูแลเอาใจใส่ในด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งหมายรวมถึง ทั้ง การดูแลรักษา การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน ในด้านการส่งเสริมสุขภาพอนามัยและการป้องกันโรคนั้น มีการดำเนินแผนงานหลายอย่าง และส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าส่วนอื่นๆ คือ การคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ซึ่งจะเห็นได้จากแผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข เป็นแผนงานสาขาหนึ่งในเก้าสาขา ของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญและถือเป็นนโยบายที่จะต้องผลักดันให้ทุกคนเอาใจใส่ (กองแผนงานสาธารณสุข 2535) กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดให้การดำเนินงานด้านอาหารและยาในงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข เป็นสิ่งสำคัญ (Element) ใหม่ของงานสาธารณสุขมูลฐานเพิ่มเติมเช่นเดียวกับเรื่องโรคเอดส์ อุบัติภัย และอนามัยสิ่งแวดล้อม ประกอบเป็นนโยบาย 4 อ. ที่ผู้บริหารระดับสูงให้ความสนใจ และมีการเร่งรัดติดตามผลการดำเนินงานมาโดยตลอด ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุสู่จุดหมายสูงสุดของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

แต่การดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ที่ผ่านมานอกจากจะมีปัญหาของคุณภาพ และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่วางจำหน่ายในท้องตลาดแล้ว ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การขาดความรู้ในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของประชาชน ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุข โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาจึงได้จัดโครงการรณรงค์ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข เพื่อส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่และประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยต่อการบริโภค ซึ่งได้ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2532 ถึงปีงบประมาณ 2535 โดยในส่วนผลิตภัณฑ์อาหารที่กำหนดมีอยู่ 14 ประเภท ได้แก่ น้ำปลา น้ำส้มสายชู อาหารกระป๋อง ซอส อาหารห้ามใส่สี อาหารที่กำหนดปริมาณสี (น้ำหวานใส่สี ขนมใส่สี) ผลิตภัณฑ์นม น้ำบริโภคในภาชนะที่ปิดสนิท อาหารพื้นเมือง ผักและผลไม้สด (เน้นสารฆ่าแมลงตกค้าง) เครื่องดื่มที่ผสมคาเฟอีน อาหารเสริมสุขภาพ อาหารแช่แข็ง และอาหารจากแผงลอย

การรณรงค์ความรู้ดังกล่าว ได้ครอบคลุมถึงการแนะนำให้ผู้บริโภคเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารที่ได้รับอนุญาตให้ผลิต นำเข้า หรือจำหน่าย ที่ถูกต้องจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการควบคุมอาหาร ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 ^{ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมหลายครั้ง} โดยมีการกำหนดมาตรการและรายละเอียดต่าง ๆ ของการผลิตเพื่อให้ผลิตภัณฑ์อาหารมีคุณภาพปลอดภัยต่อการบริโภค ตลอดจนการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และเพียงพอในการแสดงฉลากอาหารหรือการโฆษณา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้บริโภคด้วย (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา 2534) ด้านสถานการณ์คุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์อาหารที่วางจำหน่ายในท้องตลาด จากการเก็บตัวอย่างส่งตรวจวิเคราะห์ ตามแผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหาร ของหน่วยงานสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในเขต 10 ที่ประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน พะเยา

และแม่ฮ่องสอน จำนวน 453 ตัวอย่าง ในปีงบประมาณ 2534 ปรากฏว่า ได้มาตรฐานเพียง 269 ตัวอย่าง หรือ ร้อยละ 59.4 เท่านั้น ส่วนผลการตรวจวิเคราะห์อาหารในภาพรวมระหว่าง เดือนตุลาคม 2534 ถึงเดือน พฤษภาคม 2535 ของปีงบประมาณ 2535 จากศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ 5 เชียงใหม่ จำนวน 1,965 ตัวอย่าง ปรากฏว่าได้มาตรฐาน 1,347 ตัวอย่าง หรือร้อยละ 68.6 รายละเอียดของผลการตรวจผลิตภัณฑ์อาหาร บางประเภท อาทิ น้ำปลา น้ำส้มสายชู เครื่องดื่ม และผลิตภัณฑ์นมที่ตรวจ ในปีงบประมาณ 2534 จำนวน 8, 6, 39 และ 24 ตัวอย่างตามลำดับ ปรากฏมีจำนวนและร้อยละของตัวอย่างที่ไม่ได้มาตรฐาน ดังนี้ 5(62.5), 3(50.0), 31(79.5) และ 3(12.5) ซึ่งเมื่อเทียบกับที่ตรวจในปี งบประมาณ 2535 (เฉพาะตุลาคม 2534 ถึง พฤษภาคม 2535) จำนวน 21, 25, 40 และ 11 ตัวอย่างตามลำดับ ปรากฏมีจำนวนและร้อยละของ ตัวอย่างที่ไม่ได้มาตรฐาน ดังนี้ 9(42.9), 3(12.0), 7(17.5) และ 6(54.5) ตามลำดับ (สุธีวรรณ ศรีอุปโย 2535) แสดงให้เห็นว่า มาตรฐานผลิตภัณฑ์ ที่วางจำหน่ายในท้องตลาดแม้ว่าในภาพรวมจะมีแนวโน้มที่ ดีขึ้น แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องมีการศึกษาและติดตามอย่างใกล้ชิดจาก ผู้เกี่ยวข้องอีกไม่น้อย

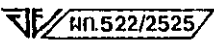
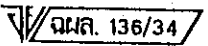
หากกล่าวในส่วนของผู้บริโภค ถึงแม้ผู้บริโภคจะมีอำนาจอย่างเต็มที่ที่จะเลือกซื้อได้ตามใจชอบ เพราะเหตุที่ต้องขึ้นอยู่กับการผลิตและการเสนอขายของผู้ประกอบการด้วย ตลอดจนความเป็นไปได้ของสถานะเศรษฐกิจหรือข้อจำกัดของตัวผู้บริโภคเองก็ตาม แต่ผู้บริโภคก็ยังมีสิทธิที่จะเลือกซื้อหรือไม่ซื้อได้เสมอ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้บริโภคยังคงมีอำนาจที่จะต่อต้านหรือละเว้นไม่ซื้อผลิตภัณฑ์ที่ด้อยคุณภาพ (พงษ์ชัย สันติวงษ์ 2533:9) ในทางกลับกัน พฤติกรรมการตัดสินใจตกลงเลือกซื้อผลิตภัณฑ์แต่ละครั้งของผู้บริโภคก็ย่อมจะเป็นการลงคะแนนเสียงสนับสนุนให้กับตัวผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ของผู้

บริโภคเช่นกัน ที่จะส่งผลต่อแบบแผนการผลิตสินค้าของผู้ประกอบการด้วย อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้บริโภคเองก็ยังมีข้อจำกัดในด้านข้อมูลข่าวสาร และความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ตลอดจนความสามารถในการตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ที่อาจทำได้เฉพาะลักษณะทางกายภาพภายนอกบางอย่างของผลิตภัณฑ์อาหารเท่านั้น ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยต่อการบริโภคได้อย่างแน่ใจ

เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์อาหารที่วางจำหน่ายในท้องตลาด อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทที่กฎหมายไม่ได้กำหนดให้แสดงฉลากอาหาร กับประเภทที่กฎหมายกำหนดให้ต้องแสดงฉลากอาหาร โดยผลิตภัณฑ์อาหารที่ต้องมีฉลากอาหารนั้น นอกจากจะต้องมีคุณภาพมาตรฐานแล้ว ฉลากอาหารยังต้องแสดงสาระสำคัญตามที่กฎหมายกำหนดด้วย กล่าวคือ รายละเอียดบนฉลากอาหารต้องแสดงข้อความภาษาไทยอยู่ในสภาพเรียบร้อยอ่านได้ชัดเจน ดังนี้

- 1) ชื่อประเภทของอาหาร
- 2) ชื่อและสถานที่ตั้งของผู้ผลิต หรือนำเข้า
- 3) เลขทะเบียนตำรับอาหาร หรือเลขที่อนุญาตฉลากอาหาร
- 4) ปริมาณสุทธิ หรือน้ำหนักสุทธิ
- 5) ส่วนประกอบของอาหาร
- 6) เดือน ปี ที่ผลิตหรือหมดอายุหรือวันที่ควรบริโภคก่อน แล้วแต่ประเภทอาหาร
- 7) อื่นๆ เช่น การเจือสี การใช้วัตถุกันเสีย

ดังนั้น เลขทะเบียนตำรับอาหารและเลขที่อนุญาตฉลากอาหารจึงเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงประเภทของอาหาร และลำดับเลขที่อนุญาต ที่ผลิตภัณฑ์อาหารนั้นได้รับอนุญาตให้ ผลิต จำหน่าย หรือนำเข้าโดยถูกต้องตามพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 จากกระทรวงสาธารณสุข ตัวอย่าง

เลขทะเบียนตำรับอาหาร เช่น ตัวอย่างเลขที่อนุญาต
ฉลากอาหาร เช่น (กองเผยแพร่และควบคุมการโฆษณา
2533 ก : 2-3)

การแสดงผลทะเบียนตำรับอาหาร หรือเลขที่อนุญาตฉลากอาหาร
ต้องแสดงด้วยตัวอักษรขนาดไม่เล็กกว่า 2 มิลลิเมตร โดยให้สีของกรอบ
ตัดกับสีพื้นของฉลาก และสีพื้นภายในกรอบเป็นสีขาวเพื่อให้ดูเด่นชัด ซึ่ง
เครื่องหมายเลขทะเบียนอาหารดังกล่าว ผู้บริโภคสามารถสังเกตได้จาก
ฉลากอาหาร และใช้เป็นเครื่องบ่งบอกให้ทราบว่า ผลิตภัณฑ์อาหารนั้นมีการ
ปฏิบัติและได้รับอนุญาตถูกต้องตามที่กฎหมายอาหารกำหนดไว้แล้ว (สำนักงาน
คณะกรรมการอาหารและยา 2533 : 143)

ดังนั้น นอกจากข้อมูลข่าวสาร และการตรวจสอบคุณลักษณะทาง
กายภาพของผลิตภัณฑ์อาหารของผู้บริโภคแล้ว หากผู้บริโภครู้จักเลือกซื้อ
ผลิตภัณฑ์อาหารที่มีฉลากแสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร หรือเลขที่
อนุญาตฉลากอาหารก็เป็นมาตรการเบื้องต้นเพิ่มเติมอีกประการหนึ่ง ที่จะ
เป็นหลักประกันความปลอดภัยได้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งยังจะส่งผลให้ผู้ประกอบการ
ให้ความสนใจในการปฏิบัติให้ถูกต้องตามที่กฎหมายระบุด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาจะได้
มีการประสานการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ร่วมกับสำนัก
งานสาธารณสุขจังหวัดในส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้นจากอดีตที่ผ่านมา แต่ดูเหมือนว่า
แนวทางการดำเนินงานของส่วนภูมิภาคจะเป็นการดำเนินการตามกิจกรรมและสิ่ง
สนับสนุนที่ได้รับหรือกำหนดจากส่วนกลาง ซึ่งอุปสรรคดังกล่าว น่าจะมาจาก
สาเหตุที่ยังมีปัญหของ ความไม่ชัดเจนในแนวทาง และเครื่องชี้วัดความ
สำเร็จของการดำเนินงาน ตลอดจนยังขาดการตรวจสอบถึงผลกระทบของ
การดำเนินงานต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน จากที่ไม่พึง
ประสงค์มาเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์อีกด้วย ดังนั้น หากมีการศึกษาถึง

พฤติกรรมกา^รซื้อของผู้บริโภค นอกจากจะเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อแบบแผนการผลิต และการจำหน่ายของผู้ประกอบการโดยตรงแล้ว ยังจะทำให้เข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ ตลอดจนช่องทาง และข้อมูลข่าวสารที่จะส่งถึงตัวผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะที่สามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ให้เป็นไปตามที่พึงประสงค์ในการสู่สุขภาพดี ถ้วนหน้า และการพึงตนเองได้ ในการดูแลความปลอดภัยจากการบริโภคของประชาชนด้วย ซึ่งการพึงตนเองได้ดังกล่าว อย่างน้อยที่สุดผู้บริโภคก็ต้องมีข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ รวมทั้งสามารถหยิบยกขึ้นมาตรวจสอบได้เองตามต้องการก่อนที่จะตัดสินใจซื้อ ซึ่งเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหารในฉลากผลิตภัณฑ์อาหาร จะเป็นข้อมูลข่าวสารที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น และง่ายต่อการตรวจสอบอีกด้วย ดังนั้น จึงน่าจะใช้เป็นเครื่องชี้วัดตัวหนึ่งในการศึกษาผลกระทบของการรณรงค์ ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขของกระทรวงสาธารณสุขที่ผ่านมา ในส่วนที่ส่งผลถึงพฤติกรรมกา^รเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารของประชาชนผู้บริโภคโดยตรง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้ศึกษาจึงเห็นว่า การศึกษาถึงพฤติกรรมกา^รซื้อของผู้บริโภคเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อาหารบางประเภท ที่แสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร จะเป็นการศึกษาที่สามารถนำมาปรับใช้ในงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาในการดำเนินงานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เป็นการศึกษาพฤติกรรมกา^รซื้อของผู้บริโภค ที่มีต่อผลิตภัณฑ์อาหารบางประเภทที่แสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สํารวจพฤติกรรมกาซื้อผลิตภัณฑ์อาหารของผู้บริโภค
2. ศึกษาถึงเหตุผลในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร ที่แสดง
เครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร
3. ศึกษาถึงสาเหตุที่ผู้บริโภคไม่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร ที่แสดง
เครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร
4. ศึกษาวิธีการและช่องทางการรับทราบข้อมูลข่าวสาร ของผู้
บริโภคเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อาหาร ที่แสดง เครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร
5. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาขั้นต้นทั้งหมด มาวิเคราะห์
เพื่อเสนอแนวทางในการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาในผู้บริโภค ขณะกำลังเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารในห้างสรรพ
สินค้าและสหกรณ์ผู้บริโภค ร้านค้าปลีกทั่วไป และตลาดสด ในอำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 300 คน ระยะเวลาที่ทำการเก็บข้อมูล วันที่ 21
กรกฎาคม 2535 ถึง 21 สิงหาคม 2535

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผลิตภัณฑ์อาหารที่มีเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร ถือเป็น
ผลิตภัณฑ์อาหารที่ได้คุณภาพมาตรฐาน ตามที่กฎหมายกำหนด
2. คำตอบที่ได้จากแบบสอบถามที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้น ถือว่าตอบตาม
ความเป็นจริง

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

สมมติฐานของการศึกษา

ในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษามีความสนใจเกี่ยวกับระดับการศึกษา อาชีพหลัก และระดับรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง กับการอ่านฉลากและการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารที่แสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร ดังนั้น จึงตั้งสมมติฐานทางสถิติสำหรับการศึกษา ดังนี้

1. การอ่านฉลากผลิตภัณฑ์อาหารของผู้บริโภค ก่อนตัดสินใจซื้อในแต่ละระดับการศึกษาไม่มีความแตกต่างกัน
2. การเลือกซื้อและไม่ได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร ที่แสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหารในแต่ละระดับการศึกษาไม่มีความแตกต่างกัน
3. การเลือกซื้อและไม่ได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร ที่แสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหารในแต่ละอาชีพหลักไม่มีความแตกต่างกัน
4. การเลือกซื้อและไม่ได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร ที่แสดงเครื่องหมายเลขทะเบียนอาหารในแต่ละระดับรายได้ไม่มีความแตกต่างกัน

คำนิยามศัพท์ที่เฉพาะ

พฤติกรรมกาซื้อของผู้บริโภค หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้า ซึ่งเป็นการตัดสินใจเลือกซื้อภายใต้ปัจจัยหลายอย่าง เช่น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการซื้อ แหล่งที่ซื้อ ความถี่ของการซื้อ การอ่านฉลาก การยอมรับผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ผลิตภัณฑ์อาหารบางประเภท หมายถึง ผลิตภัณฑ์อาหารที่ผ่านกรรมวิธีการผลิต จากระบบการผลิตของสถานที่ผลิตอาหารที่มีการผลิตเป็นจำนวนมาก (mass production) ได้แก่ น้ำปลา น้ำส้มสายชู อาหารกระป๋อง น้ำหวานใส่สีสรรจุในภาชนะปิดสนิท และผลิตภัณฑ์นม

เครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร หมายถึง เครื่องหมายเลข
ทะเบียนตำรับอาหาร เครื่องหมายเลขที่อนุญาตฉลากอาหาร ของสำนักงาน
คณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข มีลักษณะดังนี้

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา มีดังนี้

1. ทำให้ทราบเกี่ยวกับพฤติกรรมกรซื้อของผู้บริโภคในการเลือก
ซื้อผลิตภัณฑ์อาหาร

2. เป็นข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น
สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ตลอดจน
องค์กรที่ให้ความคุ้มครองผู้บริโภค ในการรณรงค์ให้ผู้บริโภคเข้าใจและเห็น
ประโยชน์ในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารที่ถูกต้อง และเห็นความสำคัญของ
เครื่องหมายเลขทะเบียนอาหาร